

Ścieżka poznawcza Międzybórz

Ścieżka poznawcza Międzybórz ma długość 4 km.

Przedstawia główną rzekę naszego Parku Drawę wraz z jej dopływem - Słopicą. Umożliwia poznanie rzadkich gatunków roślin w tym chronionych - jarzęba brekinii, lilii złotogłów, storczyków i in. Poznajemy także najbardziej typowe lasy Puszczy Drawskiej oraz jej mieszkańców, historię i geologiczną przeszłość obszarów położonych nad Drawą.

Czas przejścia: ok. 2,5 h.

- **Historia leśniczówki**

Budynki zbudowano w 1932 r. jako szkołę dla okolicznych osad oraz dom nauczyciela. Chodziły tu na naukę dzieci z Konotopia, Jażwin, Sówki, Bukowej Doliny (Bogdanki), a czasami i z Zatomia. Miejsca tego nie otaczał wówczas zwarty las: ku Bogdance, a także po prawej stronie drogi do Drawna, rozciągały się uprawne pola. Od czasów bezpośrednio po II wojnie światowej osada pełni funkcję leśniczówki.

- **Stary Dąb**

Nieczęsto w lesie drzewa mają szansę dorosnąć do podeszłego wieku i okazałych rozmiarów. Ale gdy im się to uda, takie stare drzewo jest całym mikroświatem żyjącym zwykle ponad sto gatunków związanych z nim ptaków, owadów, rosnących na korze mchów i porostów. Dąb ma 361 cm obwodu (za kilka lat osiągnie więc rozmiar kwalifikujący go na pomnik przyrody) i około 280 lat. Pamięta czasy, gdy otaczały go pola; pamięta budowę szkoły i gwar uczęszczających do niej dzieci, pamięta wszystkich ośmiu leśniczych z Międzyboru. Wieczorami regularnie siadają na nim puszczyki, a w dziuplach gnieźdzą się sikory. W drewnie dębu rozwijają się larwy rzadkiego owada z rodziny kózkowatych - tryka. Żółto-czarno ubarwione chrząszcze tryka najłatwiej spotkać na pobliskiej łące. W dolinie Słopic między Niemieńskim a Międzyborem jest jeszcze kilka takich drzew.

- **Rzeka Słopica**

Słopica to rzeka o długości około 14 km, przed wojną zwana Młyńskim Potokiem od dwóch istniejących na niej młynów: Bukowego i Kościanego.

Prowadzi wodę z ciągu Jezior Dominikowskich, położonych na wsch. od wsi Dominikowo.

Słopica słynie ze zlokalizowanych na niej tarlisk pstrąga, szlachetnej ryby lubiącej szybko płynące, chłodne i bogate w tlen wody pomorskich rzeczek. Ponad połowa gniazd tarliskowych pstrąga, zlokalizowanych w rzekach środkowej części Puszczy Drawskiej, znajduje się właśnie na Słopicy. Dobrze rozmnażające się w rzeczkach pstrągi nie dorastają jednak dużych rozmiarów, najczęściej spotyka się tu "rybią drobnicę". Oprócz pstrągów w Słopicy spotyka się w niej też inne typowe dla bystrych rzek ryby: głowacza białopłetwego i strzeblę potokową, a także pospolitsze: jelce, okonie i płocie. Kamienie na dnie porasta tworzący ciemnoczerwone naloty krasnorost hildenbrandtia, a na brzegu rzeki rośnie rzadka trawa - manna długoząbkowa. Aby zachować tę różnorodność, gospodarze terenu starają się jak najbardziej ograniczyć notowane w rzece zanieczyszczenia z wody: spływającymi z pól pestycydami i azotanami, a także ściekami bytowymi z Dominikowa, Niemieńska i zamku w Niemieńsku.

- **Łąka**

Śródleśne łąki, zwłaszcza w dolinach rzecznych, jeszcze do niedawna były typowym elementem pomorskiego krajobrazu. Od kilkunastu lat jest ich jednak coraz mniej, bo ich użytkowanie przestało być opłacalne, a pozostawione samym sobie szybko zarastają lasem. Ta łąka jest koszona przez pracowników Drawieńskiego Parku Narodowego, specjalnie po to, by mogły zachować się tu łąkowe kwiaty i owady. Rosną tu np: rajgras, koniczyny, wyki, przywrotniki, jaskry, przytulia pospolita i dzika marchew. Latem niesie się stąd głos pasikoników, nad łąką unoszą się liczne motyle, a na kwiatach roślin baldaszkowatych siadają rzadkie gatunki chrząszczy.

W XIX wieku ta łąka była nawadniana wodą doprowadzoną specjalnym kanałem ze Słopicy. Dziś ten system nie funkcjonuje, tylko na skraju lasu można odszukać ślad kanału. Mimo to jednak zachowało się tu bogactwo związanych z łąką roślin i zwierząt.

- **Kościany Młyn**

W XIX w. w tym miejscu istniał młyn zwany Kościanym, ponoć mielono w nim kości zwierzęce do wyrobu mydła. Dziś zachowały się tylko resztki fundamentów dawnego młyna. Wczesną wiosną do dziś zakwitają tu przebiśniegi, posadzone niegdyś przez rodzinę młynarza.

Woda napędzająca młyn była prowadzona kanałem, który odgałęział się od Słopicy powyżej szosy do Drawna i biegł krawędzią łąki, a następnie przechodził drewnianym akweduktem ponad nurtem rzeki. Było to unikatowe rozwiązanie techniczne. Prowadzona kanałem woda, oprócz

napędzania koła młyńskiego, była rozprowadzana na łąki po obu stronach rzeki, nawadniając je. Słabo widoczne resztki kanału można do dziś odszukać na skraju lasu i łąki.

- **Buczyna**

Lasy bukowe są typowe dla środkowej części Europy, a na nizinach Polski występują głównie na Pomorzu. Jest to jeden z podstawowych typów lasy w Puszczy Drawskiej. Porastają żyzne i średnio żyzne, ale nie wilgotne siedliska na różnych glebach - od piaszczystych do gliniastych.

Martwe drzewa w lesie i rozkładające się resztki drewna nie są objawem braku troski leśników o las, a wręcz przeciwnie - są niezbędnym elementem leśnego ekosystemu. W rozkładającym się drewnie żyje tyle rozmaitych gatunków bezkręgowców i grzybów, że leśnicy mówią "martwe drzewo jest bardziej żywe niż za życia". Las pozbawiony resztek martwych drzew staje się miejscem skrajnie ubożonym w gatunki zwierząt i roślin.

- **Kwaśne buczyny**

Kwaśne buczyny to typ lasu o bukowym drzewostanie i runie w którym dominują: konwalijka dwulistna, borówka czernica, śmiełek pogięty. Kwaśne buczyny, wykształcające się na terenie płaskim, mają najczęściej runo ubogie, pokryte zwartą warstwą bukowych liści, wśród których rosną nieliczne rośliny zielne i mchy. Bardzo interesujące, mszyste formy kwaśnych buczyn wykształcają się na stromych skarpach dolin rzecznych. Dno lasu jest zdominowane przez poduchy ciemnozielonych mchów: merzyka groblowego, płonnika strojnego. Mszyste buczyny zboczowe są najbardziej naturalnymi lasami Puszczy Drawskiej, bo ze względu na położenie na stromych stokach nie były eksploatowane, a ingerencja leśników w zachodzące w nich procesy miała minimalne natężenie. Bardzo bogata jest w nich flora grzybów, rosnących zarówno na ziemi, jak i na resztkach rozkładającego się drewna. Ze względu na dobre, z powodu nachylenia stoku, oświetlenie pni drzew, obficie tu występują epifityczne mchy i porosty, a ich flora jest bardzo bogata gatunkowo.

- **Tragankowe Urwisko**

Dolina Drawy - głównej rzeki Drawieńskiego Parku Narodowego. Przez pół godziny, rzeką w dole przepływa średnio 300 000 litrów wody, a więc tyle, ile zaspokoiłobyby codzienne potrzeby ludności niewielkiego miasta. To miejsce jest zwane Tragankowym Urwiskiem (obszar ochrony biernej). Ekspozowane ku południowi, stopniowo zarastające osuwiska na podmywanym przez rzekę zboczu doliny są siedliskiem interesujących roślin ciepłolubnych: traganka piaskowego, driakwi gołębiej, jastrzębca żmijowcowatego, rozchodnika ościstego, podejźrzona księżycowego i kruszczyka rdzawoczerwonego.

Erozyjna działalność rzeki umożliwia ciepłolubnym gatunkom życie w krajobrazie zdominowanym przez cieniste lasy. Aby gatunki te mogły w tym miejscu przetrwać, potrzebne jest, by erozja zbocza miała natężenie nie za małe i nie za duże. Dlatego ze zbocza są np. wycinane pojedyncze drzewa, Nie należy wchodzić na zbocze w poszukiwaniu osobliwości florystycznych

- **Drzewa Parku - stare buki**

Buk, najpiękniejsze z drzew Puszczy Drawskiej, łatwo odróżnić od innych gatunków po charakterystycznej, srebrzystej, gładkiej korze i ciemnozielonych, błyszczących, delikatnie na brzegu owłosionych liściach.

Charakterystyczne, trójgraniaste orzeszki, zwane bukwią, osadzone są w zdrewniałej okrywie pokrytej kolczastymi wyrostkami.

Buk nie owocuje obficie co roku. Tak zwane lata nasienne zdarzają się co 5-8 lat, będąc przeplatane tak zwanymi latami głuchymi, w których orzeszki bukowe są bardzo nieliczne.

Orzeszki bukowe i powtarzające się periodycznie momenty ich obfitości są ważnym elementem funkcjonowania ekosystemu leśnego, stanowiąc ulubione źródło pokarmu dla dzików, gołębi siniaków i leśnych gryzoni. Orzeszki są jadalne także dla człowieka. Miejscowa ludność woli jednak zbierać je i sprzedawać leśnikom, którzy wyhodują z nich bukowe siewki.

Buk jest ważnym gatunkiem lasotwórczym, tworząc praktycznie jednogatunkowe lasy- buczyny. W warunkach naturalnych lasy takie niepodzielnie dominowały na wszystkich żyzniejszych siedliskach Puszczy Drawskiej.

Delikatna, wiosenna zieleń młodych liści bukowych i śpiew zamieszkujących bukowe lasy ptaków są nieodłącznymi elementami wiosny nad Drawą i Płociczną. Ciemne wnętrza bukowego lasu przynosi ochłodę w upalne, letnie dni. Żółte i brązowe barwy jesiennego listowia buków, opadający z drzew „deszcz” bukowych orzeszków i żerujące w buczynach dziki składają się na obraz jesieni. Również zimą srebrne pnie buków, kontrastują z bielą śniegu, tworzą niepowtarzalny obraz.

Buki w uroczysku Radęcin, dorastające do 47 m wysokości, to najwyższe drzewa tego gatunku znane na nizinach Polski. Lasy bukowe, a zwłaszcza bukowe starodrzewy, takie jak w Radęcinie osiągnęły zasobność ok. 800m³/ha, będąc pod tym względem najbogatszymi z nizinnych zbiorowisk leśnych.

Najwyższe buki Puszczy Drawskiej rosną w uroczysku Radęcin. Do

najgrubszych należą, rozgałęziające się na kilka pni, buk nad Drawą koło Bindugi Trzy Dęby (liczący 525 cm obwodu).

Z bukiem związana jest specyficzna flora rosnących na jego korze porostów, mchów epifitycznych, oraz specyficzna i bogata fauna zasiedlających jego drewno owadów. Buczyny odznaczają się bogatą i ciekawą florą grzybów (lakówka ametystowa, twardzioszek czosnkowy, soplówka gałęzista, lakownica spłaszczona) i specyficzną fauną (muchotówka mała, gołąb siniak).

- **Geologiczne dzieje terenów nad Drawą - działalność lodowca**

Swoją obecną historię tereny nad Drawą zaczęły ok. 15 tys. lat temu w czasie, kiedy olbrzymi lodowiec pokrywający Skandynawię i część Polski zaczął się topić, a jego czoło przesunęło się na północ. Spływające wody z topniejącego lodowca nanosiły piaski i żwiry w wyniku, czego powstała rozległa równina sandrowa. Z czasem współczesna rzeka wdarła się w nią na głębokość kilkunastu metrów.

Rzeźba terenu DPN jest bardzo urozmaicona. Lokalne różnice wzniesień dochodzą nawet do 30 metrów. Przeważa teren równinny, stosunkowo płaski. Głównym elementem rzeźby terenu są doliny rzeczne z terasami, liczne rynny i zagłębienia wytopiskowe. Najsilniej zaznaczoną w krajobrazie jest rynna wykorzystywana przez dolinę rzeki Drawy i Płocicznej i równoległe do niej rynny z jeziorami, np.: Płociowym, Marta, Jamno. Wykształcenie równoległe ciągów zagłębienia można również zaobserwować na przykładzie Rynny Moczelskiej. We wschodniej części DPN pospolitym elementem krajobrazu są kotłowe zagłębienia wytopiskowe. Wypełniają je torfowiska lub jeziorka torfowe. Na polanach oraz w bliskości rynien terenowych spotyka się niewielkie wzniesienie pochodzenia kemowego.

Liczne wewnątrz lasów jeziorka i rzeki, obfitość torfowisk i innych mokradeł tworzą cechę charakterystyczną tego krajobrazu. Stąd Drawieński Park Narodowy jest w skali krajowej jedynym tej rangi obiektem reprezentującym przyrodę i krajobraz Pojezierza Pomorskiego.

- **Drawa**

Drawa jest lewobrzeżnym dopływ Noteci, mającym ok. 200 km długości, 3300 km² powierzchni dorzecza. Początek bierze k. Połczyzna Zdroju, uchodzi do Noteci poniżej Krzyża. Nazwa rzeki jest stara i zagadkowa, według językoznawców wywodzi się jeszcze z czasów indoeuropejskiej wspólnoty językowej (od rdzenia dreu - 'spieszyć się, bieć'): identyczną nazwę nosi jeden z większych dopływów Dunaju. Drawą na wysokości Drawna przepływa w ciągu sekundy średnio 10 m³ wody, na wysokości

Kamiennej - już 15 m³, a u ujścia do Noteci, w Drawinach - ponad 20 m³. Przeciętna amplituda stanów wody w ciągu roku wynosi ok. 40-50cm. Charakter rzeki jest bardzo zróżnicowany: od leniwych odcinków w szerokiej dolinie (np. Prostynia-Rościn), po fragmenty o dużym spadku, bystrym prądzie i kamienistym dnie - przypominające rzeki podgórskie. Bardzo interesująca przyroda: zróżnicowanie charakteru cieku odzwierciedla się w zróżnicowaniu roślinności wodnej i fauny ryb. Poszczególne odcinki reprezentują krainy pstrąga, lipienia, brzany i leszcza. W rzece żyje blisko 30 gatunków ryb.

Najpospolitsze są jednak na wszystkich odcinkach rzeki: płoć, okoń, kiełb, krąp, kleń, piekielnica i miętus. Do najbardziej interesujących ryb Drawy, choć nielicznie w niej występujących, należą: troć, pstrąg, strzebla potokowa, głowacz białopłetwy i certa. Do niedawna rzeka słynęła szczególnie z lipieni, dorastających tu do dużych rozmiarów. W latach 1976-1997 odbywały się tu doroczne zawody wędkarskie "Lipień Drawy". Na odcinku poniżej Kamiennej do lat 80-tych odbywały tarło łososie, po wyginięciu tego gatunku podjęto w 1995 r. próbę wsiedlenia go na powrót do Drawy. W rzece żyją także związane z czystymi wodami: krasnorost *Hildenbrandtia rivularis* (czerwony nalot na podwodnych kamieniach), gąbki i mszywioty, na płytkich rozlewiskach podwodne łąki włosieniczników, jeżogłówek i rdestnic. Na odcinku chronionym w granicach parku narodowego można obserwować naturalne procesy kształtujące przyrodę rzeki i jej doliny, np. obrywy i osuwiska na zboczach, kształtowanie koryta rzecznoego pod wpływem drzew przewróconych w nurt.

Czystość wód Drawy pod względem większości parametrów fizykochemicznych mieści się w granicach tzw. I klasy czystości wód. Jednak zawartość fosforanów (wynik niedostatecznego oczyszczenia ścieków komunalnych oraz spływów z rolniczych części zlewni) i stan sanitarny rzeki (zawartość bakterii typu kałowego) nie pozwalają na zakwalifikowanie jej wyżej, niż pogranicze II i III klasy.

Jako szlak żeglugowy rzeka była używana od XIV w. Już w 1662 r. umacniano brzegi, oczyszczano rzekę z pni i pogłębiano ją na dawnych brodach. W 1700 r. wożono rzeką miód z Drawska do Frankfurtu. Żegluga przetrwała aż do II wojny światowej, najdłużej na odcinku Krzyż-Osieczno. Snuto też projekty przedsięwzięć inżynierskich, które miały zmienić Drawę w drogę wodną z prawdziwego zdarzenia. W 1708 r. powstał projekt szlaku żeglugowego Drawa-Rega, istniały też plany połączenia kanałem Drawy z Iną. W 1875 r. planowano gigantyczne przedsięwzięcie budowy drogi wodnej Warta-Odra przez Drawę, Inę i jez. Dąbskie. Od XVIII w. rzeka była wykorzystywana na szeroką skalę jako szlak spławu drewna pozyskiwanego z lasów Puszczy Drawskiej.

Rzeka jest wykorzystana również do celów hydroenergetyki: pod koniec XIX

zbudowano karbidownię w Kamiennej, później przerobioną na elektrownię wodną. W 1916 r. powyżej Prostyni (poza Parkiem) powstała druga elektrownia wodna Borowo. W latach 40-tych istniały plany budowy kaskady zakładów hydroenergetycznych (Barnimie, Zatom, Moczele, Mostniki wraz z istniejącą elektrownią Kamienna). Do przedsięwzięcia nie doszło. W 1974 r. utworzono krajobrazowy rezerwat przyrody „Drawa” o pow. 522 ha, obejmujący odcinek doliny od jez. Dubie do elektrowni Kamienna, a w jego ramach 10 obiektów objęto ochroną ścisłą. Rezerwat był modelowym przykładem koegzystencji turystyki wodnej i ochrony przyrody. Po 1990 r. rezerwat wszedł w granice DPN.

• **Jarząb brekinia**

Najrzadszym drzewem Puszczy Drawskiej, zwanym także brekinią jest jarząb brzęk lub jarząb brekinia, bo tak brzmi jego pełna nazwa. Ten najbliższy krewniak powszechnie znanej jarzębiny dorasta nawet do 25 m osiągając przy tym 100 cm grubości. Pokrewieństwo nie jest jednak widoczne na pierwszy rzut oka. Liście brekinii przypominają raczej liście klonu. Charakterystyczne jednak jest to, że ich najniższe kłapy tworzą niemal kąt prosty z główną osią liścia. Nieco podobne do zwykłej jarzębiny ma brząk kwiaty- białe, zebrane w baldaszki. Pojawiają się w maju w szczytowych partiach korony drzewa. W październiku i listopadzie dojrzewają owoce. Są one brązowe, jasno nakrapiane, umieszczone na długich ogonkach. Oprócz owoców, brekinia może rozmnażać się przez odrośla wyrastające z szyi korzeniowej i rosnące przez pewien czas pod ziemią.

Brekinia lubi rosnąć w miejscach ciepłych i bogatych w węglan wapnia. W Polsce drzewo to rośnie tylko w zachodniej części kraju. Wszędzie jest bardzo rzadkie, podlega całkowitej ochronie gatunkowej, a dla ochrony jego większych skupień tworzy się rezerваты.

W Puszczy Drawskiej niemieccy botanicy podawali na początku XX wieku brekinie z okolic Radęcina, Głuska i Starego Osieczna, jednak współcześnie te stanowiska nie są nam znane. W latach 90- tych XX, podczas prac nad planem ochrony Drawieńskiego Parku Narodowego udało się znaleźć dwa nowe stanowiska brekinii- w uroczysku Zatomskie Zbocza, w pobliżu doliny Drawy, na północ od Zatomia.

• **Sukcesja wtórna**

Sukcesja wtórna jest procesem inicjacji i rozwoju nowej biocenozy na siedliskach, które były już wcześniej zasiedlone przez organizmy, lecz te wcześniej istniejące biocenozy zostały zniszczone, np. sukcesja po zrębie zupełnym w lesie czy sukcesja, jak w tym przypadku, na porzuconych

polach i łąkach.

Półnaturalne układy ekologiczne, ukształtowane w wyniku gospodarki człowieka (np. w wyniku koszenia, wypasu) do których w warunkach Polski należą np. łąki, pastwiska i niektóre murawy, są często układami bardzo cennymi z punktu widzenia ochrony przyrody. Są one często siedliskiem rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Tymczasem po zarzuceniu tradycyjnych form gospodarki układy takie najczęściej podlegają szybkim procesom sukcesji wtórnej i regeneracji, w wyniku, czego ich poprzednie walory przyrodnicze ulegają zatraceniu.

• **Zatom**

Duża wieś na śródleśnej polanie, 11 km na południowy- wschód od Drawna, przy drodze do Dobiegniewa. Początki osady są nieznane, musiała jednak istnieć już w XV w. Cała część Puszczy na prawym brzegu Drawy nosiła niegdyś nazwę "Zatomskiej", dla odróżnienia od lewobrzeżnej- "Miradzkiej". Osada opustoszała w XVI w. W 1601 r. lokowana na nowo przez margrabiego Jana. W XIX w. była dużą wsią: istniał tu kościół parafialny i posterunek żandarmerii. W latach 20- tych rozbudowano ją w wyniku państwowej akcji kolonizacji niemieckich ziem wschodnich. W Zatomiu dominuje typowa dla regionu zabudowa ceglana i ryglowa z przełomu XIX i XXw.

Co warto zobaczyć:

- Pośrodku wsi kościół NMP Matki Kościoła, zbudowany w latach 1987-91. Stoi na miejscu poprzedniej świątyni. W pobliżu stary budynek ryglowy i skupisko cisów wokół fundamentów dawnego pomnika mieszkańców poległych w I wojnie światowej. We wsi jeszcze kilka innych domów ryglowych z poł. XIX w.
- Za wsią, przy drodze na Barnimie, 320- letni Klon Solarzy (525 cm obwodu) prawdopodobnie najstarsze i najgrubsze drzewo tego gatunku w Polsce. Według legendy mieli pod nim odpoczywać kupcy wożący sól z Kołobrzegu do Wielkopolski. Na korze drzewa rzadkie gatunki porostów.
- Na prywatnej posesji w południowo - zachodniej części wsi rośnie dąb szypułkowy o ponad 500 cm obwodzie. Przez wieś prowadzi aleja lipowa. Dwie najgrubsze lipy (do 415 cm obwodu) rosną w pobliżu kościoła. Przy resztkach pomnika mieszkańców poległych w I wojnie światowej rosną dwa cisy.
- W okolicy ładne fragmenty Doliny Drawy- uroczysko Zatomskie Zbocza.

Data wydruku: 25.05.2018 01:31:18

Adres URL: <http://dpn.pl/sciezka-poznawcza-miedzybor>